

Uppdaterad åtgärdstabell 2019–2023 för Åtgärdsprogram för mnemosynefjäril

(Parnassius mnemosyne)

Hotkategori: **Starkt hotad EN**

Åtgärdstabellen har upprättats av
Annika Lydänge, Länsstyrelsen i Blekinge län

Naturvårdsverket

Tel: 010-698 10 00

E-post: registrator@naturvardsverket.se

Postadress: Naturvårdsverket, 106 48 Stockholm

Internet: www.naturvardsverket.se

Koordinerande myndighet:

Länsstyrelsen i Blekinge län

Tel: 010-224 00 00,

E-post: blekinge@lansstyrelsen.se

Postadress: 371 86 Karlskrona

Internet: www.lansstyrelsen.se/blekinge

© Naturvårdsverket 2023

Omslag: Mnemosynefjäril, fotograf Elin Jansson

Förord

Åtgärdsprogram för hotade arter och naturtyper och deras genomförande är ett av flera verktyg för att nå det av riksdagen beslutade miljökvalitetsmålet *Ett rikt växt- och djurliv*, och även de övriga sex ekosystemrelaterade miljökvalitetsmålen.

Åtgärdsprogram för hotade arter och naturtyper bidrar också till att bevara arter och naturtyper inom EU:s art- och habitatdirektiv och fågeldirektiv samt att uppnå mål inom Konventionen för biologisk mångfald och i de Globala målen för hållbar utveckling om att hejda förlusten av biologisk mångfald.

Åtgärdsprogrammet för mnemosynefjäril 2008–2012 togs fram av Markus Franzén och Lars Imby och har koordinerats nationellt av Länsstyrelsen i Blekinge län. Programmet slutredovisades 2012 och under 2013 gjordes en fördjupad utvärdering av åtgärdsprogrammet, som var klar i början av 2014. Under 2014 togs en ny åtgärdstabell fram, som remitterades till berörda län. Den fastställdes dock aldrig formellt av Naturvårdsverket, men gällde 2014–2018. En ny slutredovisning lämnades in till Naturvårdsverket 2019, som beslutade att förlänga programmet till och med 2023 med uppdatering av åtgärdstabellen. Vid uppdateringen av åtgärdstabellen har även vision, långsiktiga och kortsiktiga mål uppdaterats.

Rapporten innehåller mål samt en kortfattad presentation av angelägna åtgärder under tiden 2019–2023 för att artens bevarandestatus i Sverige ska kunna förbättras. Åtgärderna samordnas mellan olika intressenter, vilket får till följd att kunskapen om och förståelsen för arten ökar. Förankring av åtgärderna har skett genom samråd med berörda aktörer.

Samlad information om åtgärdsprogrammet finns på Naturvårdsverkets hemsida: Åtgärdsprogrammet för mnemosynefjäril, ISBN 978-91-620-5829-6.

Stockholm juni 2023

Maria Widemo
Chef Artenheten

Fastställelse och giltighet

Naturvårdsverket beslutade i juni 2023 att fastställa en uppdaterad åtgärdstabell, inklusive ändringar i vision, långsiktiga och kortsiktiga mål, för åtgärdsprogrammet för mnemosynefjäril, NV-01101-23. Den uppdaterade åtgärdstabellen är tillsammans med åtgärdsprogrammet vägledande, ej formellt bindande dokument.

När giltighetstiden för ett program går ut ska programmets nationella koordinator slutredovisa genomförda åtgärder, resultat och måluppfyllelse under den gångna programperioden. Programmets fortsättning, djupare utvärderingsbehov och ambitionsnivå avgörs av Naturvårdsverket i samråd med programmets nationella koordinator och SLU Artdatabanken. Giltighetsperioden för åtgärdsprogrammet förlängs om det inte fattas beslut om att programmet ska upphöra eller ett nytt program fastställs.

Innehåll

FÖRORD	3
FASTSTÄLLELSE OCH GILTIGHET	3
INNEHÅLL	4
BAKGRUNDSBESKRIVNING	5
VISION OCH MÅL	6
Vision	6
Långsiktigt mål	6
Kortsiktigt mål	6
ÅTGÄRDER OCH REKOMMENDATIONER	7
Dialog och samverkan	7
Aktiva åtgärder i fält	7
Datainsamling och analyser	8
BILAGA 1.	10

Bakgrundsbeskrivning

Mnemosynefjärilen flyger på försommaren i juni-juli och är bunden till rikare marker med mosaiker av lövskog/buskbryn mot friska ängsmarker med lämpliga nektarförande blommor för de fullbildade fjärlarna. Ett absolut krav som måste uppfyllas av en potentiell lokal är förekomst av nunneörter (*Corydalis spp.*), vilka är de enda värdväxter larven lever av. De främsta hoten mot mnemosynefjäril är igenväxning, men även ett för omfattande och intensivt bete och exploatering av lokalerna. I Sverige är mnemosynefjäril fridlyst och rödlistad som starkt hotad (EN). Arten är känd från tre från varandra isolerade regioner; Blekinge, Uppland och Västernorrland. Mer information om arten finns i Naturvårdsverkets rapport 5829 Åtgärdsprogram för mnemosynefjäril, 2008–2012.

Slutredovisningen av åtgärdsprogrammet visar att länen prioriterat åtgärder som handlar om att restaurera och återinföra bete samt att få till långsiktig skötsel på befintliga lokaler genom bete och slåtter. En viktig akut åtgärd har varit utsättning av fjärilar vilket genomförts i mindre skala i flera län, samt uppfödning och utsättning av larver i större skala i Blekinge. Tyvärr misslyckades kläckningen med ägg från Blekinge 2019 och arbetet fick därför börja om från noll med ny insamling av ägg från vilda exemplar.

Trots att positiva effekter kunnat ses efter åtgärder och skötsel är populationerna av mnemosynefjäril fortfarande små och instabila. Sannolikt har insatserna inte varit tillräckliga. Mer omfattande restaureringar i kombination med uppfödning och utsättning i slutet av programperioden förväntas kunna vända trenden.

Den uppdaterade åtgärdstabellen syftar till att förbättra förutsättningarna för mnemosynefjärilens framtida överlevnad i landet. Kvarvarande åtgärder som inte har genomförts under tidigare programperiod/er samt löpande åtgärder har anpassats till rådande kunskaps- och åtgärds läge. Det har även tillkommit nya åtgärder.

De kort- och långsiktiga målen har delvis uppnåtts under den förra programperioden, men eftersom de löpt ut eller inte längre är aktuella uppdateras både mål och vision.

Den beräknade kostnaden för åtgärder som skulle behöva täckas av Naturvårdsverkets medel för genomförande av åtgärdsprogram för hotade arter uppgår till 2 775 000 kr under giltighetsperioden 2019–2023. Dock är möjligheten till denna finansiering beroende av årlig resurstilldelning till, och prioriteringar mellan, alla gällande åtgärdsprogram.

Vision och mål

Både visionen och målen har uppdaterats. Det nya förslaget lyder:

Vision

Visionen är att mnemosynefjäril förekommer i livskraftiga populationer och har återkoloniserat de flesta lokaler där den tidigare funnits under 1900-talet i Blekinge, Uppland och Medelpad. Detta kommer att innebära att mnemosynefjäril i framtiden inte längre är starkt hotad.

Långsiktiga mål (2045)

- Artens hotkategori har ändrats från starkt hotad (EN) till sårbar (VU).
- De flesta lokaler har fler än 50 individer.
- I Medelpad förekommer mnemosynefjäril på minst 25 lokaler.
- I Uppland förekommer mnemosynefjäril på minst 15 lokaler.
- I Blekinge förekommer mnemosynefjäril på minst 10 lokaler.
- De flesta populationer har kontakt med varandra och är belägna inom 5 km, för att skapa en fungerande metapopulationsstruktur.

Kortsiktiga mål (2023)

- Populationer på befintliga lokaler har bibehållits och antal individer har ökat på dessa.
- Den totala arealen av lämpliga lokaler har ökat med hjälp av restaureringar.
- Fjärilen är med i uppfödningprogram för utsättning i berörda län.
- Nationell plan för uppfödning och utsättning tas fram.
- Utsättningar har gjorts på lokaler i Blekinge och Uppsala län.
- Kartläggning och bristanalys av förekomst av värdväxt och nektarväxter på samtliga lokaler, befintliga och aktuella för utsättning, har genomförts i samtliga län.
- Landskapsekologiska planer finns framtagna och uppdaterade i samtliga län.

Åtgärder och rekommendationer

Dialog och samverkan

Information

Fortsatt kontakt och dialog med berörda markägare och djurhållare samt aktuella kommuner och andra berörda. Det är även viktigt med fortsatt kontakt med länsstyrelsens personal, särskilt de som jobbar med jordbrukarstöden/miljöersättningar och rådgivning till lantbrukare. Berörda får information om artens förekomst i kontakt med länsstyrelsen. Arten är skyddsklassad och all information ska därför hanteras med försiktighet.

En nationell träff bör anordnas vartannat år, där de som medverkar till genomförandet av åtgärdsprogrammet träffas för att utbyta erfarenheter. Seminariet alterneras mellan länen och deltagare från samtliga berörda län inbjuds.

Ett fortsatt kunskapsutbyte med Norge och Finland samt baltiska länder kring övervakning, förvaltning och forskning är önskvärt.

Områdesskydd

Områdesskydd i form av naturvårdsavtal kan vara lämpligt för några av lokalerna i Uppsala och Västernorrlands län.

Anpassning av skötselplaner i eventuella nya utsättningsområden ska göras i Stockholms län.

Stockholms län ska upprätta en strategisk åtgärdsplan för att klargöra olika lokalers behov av skötsel och skydd, och på sikt återskapa ett långsiktigt hållbart nätverk av fungerande populationer inom spridningsavstånd. I övriga län behöver befintliga landskapsplaner/åtgärdsplaner uppdateras.

Aktiva åtgärder i fält

Skötsel och restaurering

I åtgärdstabellen föreslås restaurering, bete och underhållsröjning på befintliga lokaler i samtliga län. I detta ingår även stängsling där det behövs. I Stockholm ska årlig slåtter genomföras på en av lokalerna. I Stockholm finansieras skötsel och restaurering av ungefär lika delar ÅGP som reservatsförvaltning. I Uppsala län genomförs åtgärder både av Upplandsstiftelsen på uppdrag av Länsstyrelsen samt av reservatsförvaltningen, men Upplandsstiftelsen finansierar även en del av åtgärderna.

Fortsatt skötsel i form av bete, underhållsröjning och slåtter på befintliga lokaler är en av de viktigaste åtgärderna inom programmet. Arten är känslig för igenväxning och kräver därför hävd samtidigt som alltför intensiv hävd måste undvikas.

Även intelligande marker bör så långt som möjligt skötas på ett sätt som passar mnemosynefjärilen. Dels för att fjärilen rör sig över större områden, dels för att antalet lokaler på sikt ska kunna öka. Ett krav vid betesdrift är sent betespåsläpp, från det att fjärilarna har flugit färdigt efter midsommar. Ett problem med sent betespåsläpp är dock att det kan leda till ett ökat behov av extra röjningar.

Populationsförstärkande åtgärder

Med hänsyn till populationens nuvarande storlek finns det en uppenbar risk att arten kan försvinna till följd av slumpmässiga faktorer. I åtgärdstabellen föreslås därför uppfödning och utsättning. Syftet är att förhindra att arten försvinner fram till dess att åtgärderna för bevarande och återskapande av livsmiljöer ger resultat. I samband med detta ska en nationell plan för uppfödning och utsättning tas fram.

Från och med 2016 har Nordens Ark uppdrag från Länsstyrelser i Stockholm, Uppsala och Blekinge län om uppfödning och skötsel av larver och fjärilar, för att kunna genomföra utsättning i större skala än tidigare. Nordens Ark ska föda upp mnemosynefjärilar från ägg insamlade i Blekinge och Uppland samt odla och föröka värdväxter. En mindre utsättning har gjorts i Blekinge och ytterligare utsättningar kommer att genomföras när antalet uppfödda fjärilar blivit tillräckligt stort och det finns lämpliga lokaler att sätta ut dem på.

Datainsamling och analyser

Inventering och övervakning

Artens utbredning är väl känd, men förekomsten inom metapopulationsområdet varierar på sina håll över tid. Årlig övervakning är nödvändig dels för att mellanårsvariationen ibland är stor, dels för att data behövs för att utvärdera de omfattande insatser som görs för arten.

I samtliga län genomförs inventering på både lokaler med aktuell förekomst och lokaler där fjärilen försvunnit i närtid genom sling-inventering. Inventering av lokaler i närheten av befintliga som har restaurerats kan även vara aktuella.

Övervakningen medfinansieras och sammanställs av Biogeografisk uppföljning av dagfjärilar.

I åtgärdstabellen föreslås även inventering av mnemosynefjärilens värdväxt nunneört. En del är årlig uppföljning av värdväxten på befintliga lokaler för att bedöma habitatkvalité samt få underlag för riktade åtgärder. En annan del är

kartläggning av värdväxten i eller i anslutning till förekomstområdena som underlag för restaureringar samt inventeringar före / efter restaureringar.

En sammanställning och bristanalys av förekomst av värdväxt och nektarväxter på samtliga lokaler, befintliga och aktuella för utsättning, ska genomföras i alla län.

Framtagande av ny kunskap

En genetisk studie rekommenderas för att undersöka den genetiska variationen inom och mellan länen. Studien kan ge kunskap om vilka likheter och olikheter som finns mellan populationerna, och ge information om möjligheter till genetisk tillförsel.

En sårbarhetsanalys bör genomföras, som visar vilken typ och omfattning av skötsel som krävs och hur stora populationer som behövs för att nå gynnsam bevarandestatus. Sårbarhetsanalysen ska också visa var i landskapet och i vilket stadie av fjärlens livscykel som skötselinsatser är effektivast.

Studier av möjlighet att använda feromoner för inventering och om värdväxtpreferenser föreslås också.

Bilaga 1.

Föreslagna åtgärder

Kategori: Ordinarie åtgärdsprogram, Områdesskydd och förvaltning

Åtgärd	Län	Område/ Lokal	Aktör	Finansiär	Uppskattad kostnad NV-ÅGP	Uppskattad kostnad annan finansiär	Prioritet	Genomförs senast ¹
Dialog och samverkan								
Informationsspridning till markägare, inom länsstyrelsen samt till berörda kommuner	Alla ²		Lst	Lst	Inom regional koordinering		1	Löpande
Nationell träff	Alla ²		Lst	NV-ÅGP	Inom nationell/regional koordinering		1	Vartannat år
Kunskapsutbyte med Norge, Finland och Baltikum	Alla ²		Lst	NV-ÅGP	Inom nationell/regional koordinering		2	2022
Områdesskydd	Y	Naturvårdsavtal på minst en lokal	Lst	NV-områdesskydd	0		1	2023
Områdesskydd	C	Naturvårdsavtal på minst en lokal	Lst	NV-områdesskydd	0		1	2022

NATURVÅRDSVERKET

Anpassning av skötselplaner i utsättningslokaler	AB		Lst	NV-ÅGP	Inom regional koordinering	2	2021
Strategisk åtgärdsplan	AB		Lst	NV-ÅGP	30 000	2	2021
Uppdatera landskapsplan/åtgärdsplan	K, C, Y		Lst	NV-ÅGP	30 000	2	2023
Aktiva åtgärder i fält							
Biotopförbättrande åtgärd - Restaurering av lokaler	AB		Lst	NV-ÅGP/NV-reservatsförvaltning	125 000	1	Vid behov
Biotopförbättrande åtgärd - Restaurering av lokaler	C		Lst	NV-ÅGP	250 000	1	Vid behov
Biotopförbättrande åtgärd - Restaurering av lokaler	K		Lst	NV-ÅGP	250 000	1	Vid behov
Biotopförbättrande åtgärd - Restaurering av lokaler	Y		Lst	NV-ÅGP	175 000	1	Vid behov
Biotopförbättrande åtgärd - Bete och underhållsröjning på befintliga lokaler	AB		Lst	NV-ÅGP/NV-reservatsförvaltning	50 000	1	Årligen
Biotopförbättrande åtgärd - Bete och underhållsröjning på befintliga lokaler	C		Lst	Upplandsstiftelsen/NV-ÅGP	50 000	1	Årligen
Biotopförbättrande åtgärd - Bete och underhållsröjning på befintliga lokaler	K		Lst	NV-ÅGP	50 000	1	Årligen

NATURVÅRDSVERKET

Biotopförbättrande åtgärd - Underhållsröjning på befintliga lokaler	Y		Lst	NV-ÅGP	50 000		1	Årligen
Biotopförbättrande åtgärd - Slätter	AB		Lst	NV-ÅGP	150 000		1	Årligen
Uppfödning och utsättning	K		Lst	NV-ÅGP	290 000		1	Årligen
Uppfödning och utsättning	AB		Lst	NV-ÅGP	120 000		1	Årligen
Uppfödning och utsättning	C		Lst	NV-ÅGP	230 000		1	Årligen
Datinsamling och analyser								
Övervakning och populationsuppskattning	AB		Lst	NV-ÅGP	150 000		1	Årligen
Övervakning och populationsuppskattning	C		Lst	NV-ÅGP	250 000		1	Årligen
Övervakning och populationsuppskattning	K		Lst	NV-ÅGP	160 000		1	Årligen
Övervakning och populationsuppskattning	Y		Lst	NV-ÅGP	175 000		1	Årligen
Övervakning av värdväxt på förekomstlokaler och andra aktuella lokaler	Alla ²	Samtliga	Lst	NV-ÅGP	Inom regional koordinering		1	Årligen
Kartläggning/inventering av värdväxt som underlag för restaureringar	Alla ²	Samtliga	Lst	NV-ÅGP	Inom regional koordinering		1	2023

NATURVÅRDSVERKET

Övervakning av värdväxt i samband med restaureringsåtgärd	Alla ²	Samtliga	Lst	NV-ÅGP	Inom regional koordinering	2	I samband med åtgärd
Sammanställning och bristanalys av värdväxt och nektarväxter.	Alla ²	Samtliga	Lst	NV-ÅGP	Inom regional koordinering	2	2023
Nationell plan för uppfödning och utsättning	Alla ²		Lst K	NV-ÅGP	Inom nationell/regional koordinering	1	2023
Genetisk studie	Alla ²		Lst K	NV-ÅGP	70 000	1	2021
Sårbarhetsanalys	Alla ²		Lst K	NV-ÅGP	120 000	1	2022
Värdväxtpreferens			Lst K, examensarbete	NV-ÅGP	0	3	2022
Feromoner som inventeringsmetodik och för identifiering av nya lokaler			Universitet		0	3	2021
Total uppskattad kostnad för åren 2019-2023				Summa	2 775 000		

¹ - Angivet år ska ses som en riktlinje under förutsättning att åtgärden kan finansieras och kan komma att flyttas framåt på grund av resursbrist.

² - Med "Alla län" avses AB, C, K och Y län.

